

บทที่ 5

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

พัฒนาการของสังคมลัวะ ก็มีลักษณะไม่แตกต่างไปจากสังคมของชนเผ่าอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นพลวัต พัฒนาจากสังคมบุพกาลในยุคล่า เก็บ เด็ด ไปสู่ยุคเศรษฐกิจแบบยังชีพและกึ่งยังชีพภายใต้ระบบสังคมชนชั้น และเข้าสู่สังคมเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีในปัจจุบัน ในเวทีการต่อสู้แย่งชิงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์และพื้นที่ทางสังคม อยู่ตลอดมานั้น ได้ทิ้งร่องรอยของกระบวนการต่อสู้ระหว่างอำนาจของคนกับคน และคนกับผีหรืออำนาจเหนือธรรมชาติเพื่อช่วงชิงคำอธิบายและการสร้างพื้นที่ทางจิตวิญญาณหรือพื้นที่ทางสังคม รวมไปถึงผลจากสงคราม การต่อสู้และการถูกเบียดขับจากเผ่าพันธุ์อื่น โดยเฉพาะกลุ่มคนไทยวน ที่สามารถผนวกดินแดนและรวบรวม กำลังพลได้อย่างเป็นระบบ แล้วสถาปนาอาณาจักรรัฐ จากรัฐอิสระสู่อาณาจักรล้านนาโบราณภายใต้อำนาจของ ระบอบกษัตริย์

ร่องรอยสังคมชนชั้นของคนลัวะภายใต้อำนาจปกครองของระบอบกษัตริย์ในนามของ “ขุนหลวง” ขุน และท้าว ลดหล่นกันลงมา สะท้อนผ่านปรากฏการณ์ของพิธีกรรมทางสังคมที่ยังคงได้รับการปฏิบัติสืบทอดกัน มาจนถึงปัจจุบัน ปรากฏการณ์ของจารีตประเพณี อันเป็นเพียงภาพการแสดงออกภายนอก แต่เนื้อหาภายใน กลับบรรจุด้วยลักษณะการต่อรองทางอำนาจที่แอบแฝงซ่อนเร้นและพรางตัวได้อย่างแนบเนียน และเป็นระบบ ในลัทธิความเชื่อแบบผีสาងเทวดา และการบูชาบรรพบุรุษทางสายเลือดภายใต้ระบบอุปถัมภ์ของเจ้าที่มีต่อไพร่ ได้ปลูกฝังวิธีคิดและแบบวิถีปฏิบัติทางสังคมผ่านประเพณีและพิธีกรรมการเลี้ยงผีต่าง ๆ ร่องรอยของพิธีกรรม ที่ยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

บทสรุปของงานศึกษานี้ สรุปได้ว่าภายใต้ภาพการแสดงออกของพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านระหว่างช่วง ชีวิตของชาติพันธุ์ลัวะบ่อหลวงนั้น สะท้อนระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม และระเบียบวิธีคิดจิตสำนึก เชิงวัฒนธรรม อย่างน้อย 3 ประการ ดังนี้

1. จากระบบการผลิตในสังคมกสิกรรมแบบโบราณ ที่ยังต้องอาศัยแรงงานคน แรงงานสัตว์ และ โชคชะตาฟ้าดิน การระดมแรงงานในพื้นที่ ภาพเหล่านี้ได้ค่อย ๆ เลือนหายไป ไม่ค่อยปรากฏให้เห็นอีกมากนัก แต่โครงสร้างระบบการผลิตและความสัมพันธ์ในชุมชน ได้เข้าสู่ระบบการผลิตแบบใหม่ที่เริ่มเข้ามาทับซ้อน มีการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น มีการใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่เข้ามาช่วยในระบบการผลิต มีระบบตลาดแบบใหม่เข้ามาในชุมชน ชาวนามีได้ทำนาอย่างเดียว หรือไม่ได้ผลิตข้าวเป็นหลักอีกแล้ว แต่มีความเสี่ยงในการลงทุนในการ

บริหารจัดการไร่และนา จนกลายเป็นผู้ประกอบการ (A rural entrepreneur society) ¹² บนโครงสร้างการผลิตแบบใหม่เหล่านี้ ได้กำหนดให้ระบบความคิดจิตสำนึกและโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอยู่ไม่น้อย ผู้ประกอบการชาวไร่ใหม่ ๆ ได้เข้าสู่ระบบการผลิตและการตลาดแบบใหม่ มีการติดต่อสื่อสารด้วยระบบสื่อสารสมัยใหม่ มีการสะสมทุน มีการสร้างสายสัมพันธ์กับระบบตลาดและคนภายนอกชุมชนที่กว้างขวางมากขึ้น จนชุมชนได้พัฒนาเป็นแบบชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีการเคลื่อนย้ายทุนและแรงงานเข้าสู่ระบบเมืองและทุนใหญ่เพิ่มมากขึ้น คนละส่วนหนึ่งได้ยกระดับฐานะตัวเองเป็นผู้ประกอบการ ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงได้กลายมาเป็นแรงงานรับจ้าง บนพื้นฐานความสัมพันธ์แบบที่ผสมผสานกันระหว่างชุมชนเครือญาติแบบดั้งเดิมกับความสัมพันธ์ในระบบพ่อค้ากับลูกสวนหรือแรงงานรับจ้าง ¹³

2. พิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านระหว่างช่วงชีวิตของสังคมลัวะบ่อหลวง สะท้อนให้เห็นถึงรูปการจิตสำนึกของระบบสังคมพิธีกรรมแบบโบราณ ที่ยังคงตกค้างและดำรงอยู่ สะท้อนผ่านพิธีกรรมทางสังคม เช่น การมัดมือเรียกขวัญ พิธีกรรมการตัดเกิดจากโลกเก่าสู่โลกใหม่ การมัดมือลูกชายคนแรกของตระกูลสายเจ้า การเลี้ยงผีพ่อเกิดแม่เกิด (ผีละมาง) การปิดเคราะห์ การเลี้ยงผีบ้านผีเมือง เหล่านี้คือปรากฏการณ์ของกระบวนการผลิตซ้ำและต่อสู้ระหว่างคนกับคน และคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นการต่อสู้ช่วงชิงเชิงอำนาจ และการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดหรือพื้นที่ทางสังคม ภายใต้ระบบความสัมพันธ์แบบเจ้ากับไพร่ที่ยังคงตกค้างหลงเหลืออยู่ในระบบจิตสำนึกและอุดมการณ์แบบเก่าเหล่านั้น แสดงออกผ่านทางพิธีกรรม วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องเซ่นไหว้ผีสิ่งต่าง ๆ รวมถึงมูลค่าของอาหารที่เกิดจากการใช้สัตว์ในการสังเวยพิธีกรรมเหล่านี้

พิธีกรรม คือผลสะท้อนสองด้านของระบบสัญลักษณ์ (Signifier) ทางอำนาจ สะท้อนให้เห็นถึงสองด้านในองค์เอกภาพของความขัดแย้ง ที่ด้านหนึ่งแสดงถึงการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่กันระหว่างชนชั้นผู้ปกครอง กับชนชั้นผู้ถูกปกครอง ขณะที่อีกด้านหนึ่งคือการสร้างความสมานฉันท์ภายใต้ระบบโครงสร้างการผลิตที่กำลังจะเคลื่อนตัวจากสังคมพิธีกรรมแบบโบราณไปสู่สังคมเศรษฐกิจแบบทุนนิยมสมัยใหม่

¹² อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2560. (บทคัดย่อ), *โครงการ ความเปลี่ยนแปลง “ชนบท” ในสังคมไทย: ประชาธิปไตยบนความเคลื่อนไหว*, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, ทุนวิจัย สกว. ประจำปีงบประมาณ 2560

¹³ ไพรัตน์ ดุราย ละเอีย ด ใน Jirawat Rugchat.2018, *Transformation to “Entrepreneur” of Lua Highlanders: A case study of Lua Ban Na Fon in Hot District, Chiang Mai Province*, A Thesis submitted of Chiang Mai University in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in Sociology and Anthropology, Graduate School, Chiang Mai University.

3. ในมุมมองทางคติชนวิทยา พิธีกรรม คือทางออกของการต่อรองทางอำนาจ จากที่ต้องเผชิญหน้ากันโดยตรง ระหว่างอำนาจของคนกับคน และอำนาจของคนกับเหนือธรรมชาติ มาเป็นการสื่อสารกับอำนาจนอกระบบที่แฝงเร้น หรืออำนาจนามธรรมเหนือธรรมชาติที่ไร้รูปธรรม เป็นการสื่อสารจากฝ่ายเดียวที่ผู้รับสารไม่มีสิทธิ์โต้ตอบใด ๆ การแปรความ การตีความ การใช้ภาษา การนำเสนอด้วยรูปแบบของวัตถุสิ่งของเครื่อง “บรรณาการ” ต่าง ๆ ล้วนเป็นรูปธรรมจากการกระทำของฝ่ายมนุษย์ฝ่ายเดียว ผ่านสักขีพยานโดยเพื่อนบ้าน ในชุมชน ขณะเดียวกันก็มีลักษณะที่กำกวมหรือถูกกลบเกลื่อนเลือนราง ไม่ชัดเจน ระหว่างการเฉลิมฉลอง กับ การต่อสู้ช่วงชิงกับอำนาจของคนอีกฝ่ายหนึ่ง และอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น

กระบวนการทำให้ “เบลอ” เหล่านี้ เป็นบทบาทหน้าที่และเป็นอภิปุทธิวิธีหนึ่งของพิธีกรรม เพื่อที่จะลบเส้นแบ่งที่ชัดเจนระหว่างการต่อสู้กับการเฉลิมฉลองให้หมดไป เหลือเพียงอะไรก็ได้ที่จะเป็นสื่อกลางถึงขวัญและกำลังใจของปัจเจกบุคคล และขวัญร่วมกันของคนในชุมชน เหล่านี้คือใจกลางหลักของโครงสร้างความสัมพันธ์ในสังคมของคนลัวะที่ยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน

กล่าวอีกนัยหนึ่ง การกินเลี้ยงกันทั้งหมู่บ้านหลังพิธีกรรม แท้จริงแล้วเป็นกระบวนการผลิตซ้ำความหมาย หรือกล่าวอีกแง่หนึ่งได้ว่าเป็นการปลูกปลอบขวัญซึ่งกันและกัน ว่าเภทภัยใด ๆ ปัญหาอุปสรรคใดๆ ที่เกิดขึ้น จะไม่สามารถกดทำลายขวัญของคนไปได้ พลังแห่งความร่วมมือร่วมใจและการได้ดื่มกินอาหารด้วยกัน จะช่วยส่งเสริมบำรุงขวัญร่วมกัน เกิดเป็นพลังรวมหมู่ของชุมชน

ในแง่ของปัจเจกบุคคล พิธีกรรมได้ทำหน้าที่ในการเชื่อมร้อยระหว่างความเป็นจริงในชีวิต กับอุดมการณ์ภายใต้ระบบจักรวาลวิทยาของความเป็นชาติภพ และความผูกพันกันแบบข้ามภพ บนรอยต่อระหว่างบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปสู่ภพอื่นแล้ว กับชีวิตใหม่ที่กำลังถือกำเนิดขึ้นมา ช่วงรอยต่อระหว่างชีวิตที่ต้องเผชิญกับอาการเจ็บไข้ได้ป่วยทั้งหลาย คำอธิบายที่ดีที่สุดก็คือคำอธิบายในเชิงนามธรรม ที่ซ่อนแฝงไว้ด้วยการต่อรองเชิงอำนาจระหว่างคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติหรืออำนาจของ “ผี” ต่าง ๆ

“ผี” ในที่นี้ จึงไม่ใช่ผีในความหมายหรือจินตนาการของคนโดยทั่วไป ไม่ใช่ผีตาโขนที่คอยหลอกหลอนคน แต่ผีในที่นี้จึงเป็นระบบของอำนาจสองด้าน ได้แก่อำนาจจริงทางชนชั้นผู้ปกครอง กับอำนาจนามธรรมเหนือธรรมชาติ ที่ไม่ปรากฏรูป แต่มีพลังอำนาจอยู่ภายใต้รูปการจิตสำนึกของคนตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ไปจนถึงระดับครอบครัว ระดับชุมชนหมู่บ้าน และระดับข้ามชุมชนต่อชุมชน หรือข้ามกลุ่มชาติพันธุ์

“ผี” ในระดับปัจเจกบุคคล มีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับ “ขวัญ” อยู่มาก ผีกับขวัญ จึงเป็นความขัดแย้งในด้านตรงข้ามสองด้านขององค์เอกภาพอันเดียวกัน คือ “ชีวิต” โดยเฉพาะในช่วงรอยต่อของการเปลี่ยนผ่าน ทั้งการเกิด การแก่ การเจ็บไข้ได้ป่วย และสุดท้ายคือการตายไปสู่ภพภูมิใหม่

พิธีกรรม จะทำหน้าที่เชื่อมประสาน หรือลบเส้นแบ่งที่ชัดเจนเหล่านั้นให้เลือนหายไป พิธีกรรมเกือบจะทำหน้าที่ให้ชีวิตและความเป็นความตายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยซ้ำไป ในองค์เอกภาพของชีวิต มี

ความขัดแย้งสองด้านที่ดำรงอยู่เสมอ ในแง่ของประเด็นทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา จะมองในแง่ของการต่อสู้เชิงอำนาจ เพื่อช่วงชิงคำอธิบาย ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดและพื้นที่ทางสังคม ขณะที่มุมมองทางด้านคติชนวิทยา มีแนวโน้มที่จะกลับมองพิธีกรรมในเชิงบวกเสมอ โดยมองในแง่ของบทบาทหน้าที่ว่า พิธีกรรมจะเป็นทางออกของความขัดแย้ง เป็นวิธีการที่จะนำไปสู่ความสมานฉันท์ทั้งระหว่างคนกับคน และคนกับผี (อำนาจเหนือธรรมชาติข้ามภพ) พิธีกรรมยังช่วยลดเส้นแบ่งระหว่างความจริงที่ปรากฏ กับจินตนาการหรือความใฝ่ฝันอันดีงามที่จะรักษาชีวิตในรอยต่อต่าง ๆ นั้น ให้ผ่านไปอย่างราบรื่นและดีงามอยู่เสมอ

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบของงานวิจัย ที่ได้พบว่าการแสดงออกของพิธีกรรมการเปลี่ยนผ่านระหว่างช่วงชีวิตของชาติพันธุ์ลัวะบ่อหลวงนั้น สะท้อนระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและการต่อสู้เพื่อช่วงชิงเชิงอำนาจทางพื้นที่ทั้งที่เป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ พื้นที่ทางจิตวิญญาณ และพื้นที่ทางสังคม ดังนี้

1. จากข้อค้นพบของงานวิจัยด้านโครงสร้างทางสังคม ในระบบการผลิตแบบสังคมกสิกรรมโบราณที่ได้เข้าสู่สังคมชาวนาผู้ประกอบการนั้น สอดคล้องกับงานของอรรถจักร สัตยานุรักษ์ และ Jirawat Rugchat ที่วิเคราะห์ว่าสังคมชาวนาปัจจุบัน ได้เปลี่ยนสถานะของชาวนามาเป็นผู้ประกอบการชาวนา เนื่องจากมีความเสี่ยงจากการลงทุนในเชิงธุรกิจ ที่ไม่ใช่การผลิตเพื่อการยังชีพแบบเก่าอีกต่อไป โครงสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนพัฒนาไปสู่ความสัมพันธ์ที่หลากหลายมากขึ้น จากระบบเครือญาติทางสายเลือด เข้าสู่ระบบการผลิตที่ต้องอาศัยแรงงานจากธรรมชาติทั้งแรงงานคนและสัตว์ จนกระทั่งปัจจุบันได้เข้าสู่สังคมเทคโนโลยีที่ใช้เครื่องจักรกลแทนแรงงานคนมากขึ้น และเปลี่ยนความสัมพันธ์จากชาวนาด้วยกัน ไปสู่ความสัมพันธ์เชิงตลาดได้แก่ พ่อค้าท้องถิ่น พ่อค้าตลาดกลางในเมืองใหญ่ ไปจนถึงพ่อค้าจากตลาดกลางระดับประเทศ

2. ข้อค้นพบในประเด็นของพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ยังคงได้รับการผลิตซ้ำทั้งทางด้านรูปแบบและเนื้อหาอยู่นั้น ได้สะท้อนระบบคิดและทัศนคติต่อโลกและจักรวาล หรือที่เรียกว่าระบบ “จักรวาลทัศน์” ของคนลัวะ ที่ยังคงนับถืออำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ขณะเดียวกันก็สะท้อนสำนึกการต่อรองและการต่อสู้เพื่อช่วงชิงพื้นที่ทางจิตวิญญาณและพื้นที่ทางสังคม ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการด้านมานุษยวิทยาอย่าง อานันท์ กาญจนพันธ์ และ Nancy Eberhardt ที่ได้สรุปว่าพิธีกรรมการเรียกขวัญของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งนั้น ย่อมสะท้อนถึงลักษณะการต่อสู้เพื่อช่วงชิงพื้นที่ และการสร้างอำนาจต่อรองทั้งกับคนและกับอำนาจเหนือธรรมชาติที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมหรือบริบทของชุมชน ภายใต้ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติแบบเก่า

3. ข้อค้นพบในด้านการต่อสู้ทางชนชั้นที่แอบแฝงและซ่อนเร้นอยู่ภายใต้รูปการของพิธีกรรมแบบเก่าระหว่างแม่เหล็กกับขายาของชนชั้นกษัตริย์ที่ยังคงสืบสายสกุลมาจนถึงปัจจุบัน ก็สอดคล้องกับงานศึกษาของชลธิรา สัตยาวัฒนา ที่ศึกษาสังคมของคนลัวะเมืองน่าน และสอดคล้องกับงานศึกษาของพิพัฒน์ กระแจะจันทร์

ที่ศึกษาโครงสร้างทางสังคมและการปกครองของคนลัวะในสมัยโบราณ คือโครงสร้างของสังคมชนชั้นระหว่างชนชั้นสูงสุดคือกษัตริย์ กับชนชั้นไพร่ หรือที่เรียกว่า “พาย” และยังทั้งร่องรอยโครงสร้างของสังคมแบบจารีตโบราณ พิจารณาได้จากลัทธิการบูชาผีบรรพบุรุษ ที่เป็นผีฝ่ายเจ้านาย หรือชนชั้นฝ่ายเจ้า ที่เรียกว่า “สะม้ง” อันเป็นการสืบเชื้อสายของกษัตริย์คือขุนหลวงวิลังคะ สืบทอดกันต่อมา โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม หรือ 4 ชนชั้น ได้แก่ สะม้ง (ขุน) ปุลา กุมวิท (ผู้ช่วยปุลา) และพาย (ไพร่) ในอดีตมีทาสอยู่ด้วย เรียกว่า “คยา” แปลว่า ทาส ซึ่งรูปการจิตสำนึกและระบบชนชั้นดังกล่าว ยังปรากฏอยู่ในสังคมของคนลัวะบ่หลวงปัจจุบัน แต่แอบแฝงซ่อนเร้น หรือปกปิดกดทับอยู่ในรูปของพิธีกรรมการมัดมือลูกชายคนแรกของฝ่ายชาย (เมียน้อย) ของกลุ่มคนลัวะบ่หลวง ที่ยังคงถือปฏิบัติสืบมาจนปัจจุบัน

4. ข้อค้นพบด้านโครงสร้างและบทบาทหน้าที่เชิงคติชนวิทยา ที่ได้ค้นพบว่าพิธีกรรมของคนลัวะบ่หลวงนั้น ได้ทำหน้าที่ในการเชื่อมร้อยหรือเป็นแกนยึดโยงระบบความสัมพันธ์ในชุมชนไว้เป็นอย่างดี ทั้งยังเป็นทางออกของความขัดแย้งระหว่างชนชั้นที่แฝงลึกอยู่ภายใต้จิตสำนึกภายใน ที่แปรเปลี่ยนจากการต่อสู้ช่วงชิงโดยตรงด้วยกำลัง ก็กลายมาเป็นเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน และพิธีกรรมที่ใช้สัญลักษณ์แทนความหมายต่าง ๆ เช่น ข้าวปลาอาหารแทนความสมบูรณ์ หมู ไก่และควายที่ใช้สังเวยในพิธีกรรมแทนความมั่งคั่งใหญ่โตของตระกูล และความสามารถในการดูแลผู้คนในชุมชนอย่างเพียงพอด้านอาหารการกิน ไฟ ในพิธีกรรมการปิดเคราะห์แก่ผู้ป่วย แทนความร้อนแรง เหล่านี้เป็นต้น ก็สอดคล้องกับแนวคิดทางทฤษฎีของนักคติชนวิทยาทั้งหลายที่พบว่า บทบาทหน้าที่ทางคติชนวิทยาของพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น ช่วยในด้านการเยียวยาหรือเป็นทางออกของความขัดแย้ง เป็นการรักษาพื้นฐานของสังคมไว้ เป็นการให้การศึกษาแก่คนรุ่นหลัง และสุดท้าย บทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมคือ การยืนยันถึงอำนาจและตัวตนของกลุ่มคน ที่ได้สร้างความมั่นคงให้กับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์กายภาพ พื้นที่ทางจิตวิญญาณ และพื้นที่ทางสังคมของตนเอง

5. ข้อค้นพบเกี่ยวกับการใช้สัญลักษณ์ ในการวิเคราะห์ตัวบทของพิธีกรรม (Textual Analysis) ของพิธีกรรมการมัดมือลูกชายคนแรกของคนลัวะบ่หลวงฝ่ายเจ้า การปิดเคราะห์แก่ผู้ป่วย การตัดเกิด การเรียกขวัญ โดยการใช้ควายในการเช่นสังเวย การแจกจ่ายกินเลี้ยงแก่คนทั้งชุมชน เหล่านี้ คือระบบสัญลักษณ์ หรือเครื่องหมายแทนความหมายที่แฝงเร้นซ่อนอยู่ในตัวพิธีกรรมอย่างลงตวยิ่ง สอดคล้องกับงานทฤษฎีทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาที่ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้อ้างถึงนักคิดกลุ่มโครงสร้างนิยม และหลังสมัยใหม่นิยมว่าเป็นผลต่อเนื่องจากตัววัตถุไปสู่ระบบสัญลักษณ์ ที่แอบแฝงไว้ด้วยความหมายทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่งของผู้ประกอบพิธีกรรม โดยจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม แต่พิธีกรรมได้ทำหน้าที่ซ่อนเร้นและกดทับความหมายที่แท้จริงเอาไว้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งในทางทฤษฎีได้ว่า พิธีกรรมได้ทำหน้าที่เปลี่ยนความหมายในการสื่อสารของผู้ประกอบพิธีกรรมจากความหมายโดยตรงไปสู่ความหมายโดยอรรถ รูปธรรมของพิธีกรรมจึงเป็นเพียงมายาคติอันเป็นภาพสะท้อนหรือการซับซ้อนของความจริงถูกทำให้เลื่อนรางไปในที่สุดได้อย่างแนบเนียนและลงตวยิ่ง

ข้อเสนอแนะ

1. งานศึกษาวิจัยชุมชนในเชิงคติชนวิทยา เป็นงานที่ละเอียดอ่อน แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อการอธิบายภาพปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชน จึงต้องอาศัยแนวคิดและทฤษฎีทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา มาพิจารณาร่วมด้วย คำอธิบายนั้นจึงจะมีความสมบูรณ์และรอบด้านยิ่งขึ้น การศึกษาในรูปของสหวิทยาการจึงมีความจำเป็นยิ่งสำหรับงานศึกษาในชุมชนอื่น ๆ โดยใช้แนวคิดที่หลากหลายและชัดเจนมากขึ้น

2. ในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น คนม้ง คนปกากะญอ หรือกะเหรี่ยง ลาหู่ ไทใหญ่ ลีซู และคนชาติพันธุ์อันเป็น “ชนกลุ่มน้อย” อื่น ๆ ของสังคม ก็น่าจะได้รับการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในระบบคิด คติความเชื่อ อุดมการณ์ทางสังคม และกระบวนการต่อสู้เพื่อช่วงชิงพื้นที่ต่าง ๆ ที่แสดงออกผ่านพิธีกรรมทางสังคมของแต่ละกลุ่มชนเหล่านั้นด้วย การพัฒนาประเทศชาติในภาพรวมจะมั่นคงก็ต่อเมื่อท้องถิ่นและกลุ่มชนต่าง ๆ ได้รับความเข้าใจและได้รับการยอมรับในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์โดยเท่าเทียมกันเท่านั้น

ภาพที่ 5.1 ชีวิตกับความตาย : สองด้านของความขัดแย้งในองค์เอกภาพอันเดียวกัน